

A huszárok és Franciaország

André Corvisier (dir.): *Les Hussards et la France*

Musée de l'Armée-Éditions Complexe,
Bruxelles 1993. 253 o.

A magyar könnyűlovasság, mely a török elleni háborúkban edződött, fényes karriert futott be a 18–19. század folyamán nemcsak Európában, hanem a világ távolabbi országaiban is. Amíg a 18. századi Franciaország a felvilágosodás eszméivel árasztotta el egész Európát és hazánkat, addig a magyar lovas harcmodor hasonló sikernek örvendett a Francia Királyság hadseregében. Gyors és hatékony rajtaütéseikkel a mai kommandós egységekhez hasonló szerepet tölthettek be. Nélkülözhetetlennek bizonyultak még a felderítésben is. Valamennyi ország közül talán Franciaországban őrzik legjobban emléküket. Már a múlt század vége óta több összefoglaló jellegű igényes munkában foglalkoztak a francia huszárezredek történetével.¹ A dél-franciaországi Tarbes városában található a Nemzetközi Huszármúzeum, amely a tárgyi emlékek és a huszárokra vonatkozó dokumentáció egyedülálló gyűjteményét őrzi. Létezik egy speciálisan a huszárság történetével foglalkozó periodikájuk is, mely *Vivat Hussar* címen jelenik meg. Ugyanebben a városban található ma is az 1. huszárezred, amelyet röviden csak *Berchény*-ezrednek szoktak nevezni, így ápolva az ezredalapító Bercsényi László, székesi Bercsényi Miklós gróf fia és Franciaország marsallja emlékét. A mai Bercsényi-huszárok, ejtőernyős deszantosok, nem nagyon hasonlítanak elődeikhez, mégis igen figyelemreméltó, hogy e fegyvernem túlélte az elmúlt két évszázad viszontagságait, és ma is büszkén hivatkoznak huszár mivoltukra.²

A párizsi *Musée de l'Armée* huszárgalériája is jelentékeny szerepet vállal a huszárhagyományok ápolásában, népszerűsítésében. E múzeum munkatársai André Corvisier – a Sorbonne nyugalmazott hadtörténésze – irányításával készítették el a *Les Hussards et la France* című

művet. A pompás kivitelű, színes képekkel illusztrált könyv megjelenését 1992-re, az első francia huszárezred megalapításának 300. évfordulójára tervezték, párhuzamosan egy nagyszabású kiállítással az *Hotel des Invalides*-ban. A kiállítás az 1994-ben elkészült új kiállítóteremben került megnyitásra. E könyv jelképes értelemben, hiszen a huszárharcmodorhoz, az előrsét jelentette az ünnepi rendezvényeknek.

Igen logikus felépítésű, katonás architektúrájú egységet alkotnak a tanulmányok. Szerkezetileg két fő részt különíthetünk el: az egyik egy történeti összefoglalót ad, a másik a huszárokkal kapcsolatos tárgyi emlékek leírását és vizsgálatát tartalmazza. A huszárezredek történetének feldolgozását különösen az itt közölt részletes statisztikai táblázatok gazdagítják. Gérard-Jean Chaduc tanulmányaiban adatokat kapunk arról, hogy mely országokból érkeztek az első regimentek katonái. A magyarokon kívül még jelentős számú szláv és germán hangzású névvel találkozunk. Az adatokból egyúttal az is kiderül az olvasó számára, hogy a 18. század végére a magyarok aránya jelentősen csökkent a francia huszárezredekben. A kezdeti magyar vezényleti nyelvet ekkor már felváltotta a német. A francia vezényleti nyelv inkább a forradalmi idők folyamán terjedt el körünkben. Az „ancien régime” királyai még szívesen alkalmaztak idegen zsoldosokat, akik számos privilégiumuk mellett (pl. a vezényleti nyelv szabad megválasztása) még kiemelt anyagi juttatásokat is kaptak. Egyébként ha máshol nem is, a legendás idegenlégióban a mai napig megfigyelhető ez a tradíció.

Fontos szerep jut a könyvben a hadi események lélektani vonatkozásai feltárásának, elemzésének. A halállal szemben tanúsított magatartás vizsgálata, legálábbis Philippe Ariès művei óta, az újabb francia történetírás egyik privilegizált területe.³ A huszárok esetében ez annál is inkább hangsúlyos, mivel igen magas volt körükben a halálozási arány.

„Gyáva alak az a huszár, aki megéri a 30. évet!” – állította Lasalle tábornok, a napóleoni háborúk legendás huszárparancsnoka. Jean-Gérard Chaduc neki állít emléket a forradalmi és napóleoni háborúkat tárgyaló tanulmánya végén. „Lasalle-t még ma is a huszártsírt archetípusának tekintik” – írja egy helyen. S valóban, a kötet címlapborítóján is Lasalle színes egészalakos képe alkotja az illusztrációt.

A mű révén bepillantást nyerhetünk a huszárok mindennapi életébe is, amit a korábbi hadtörténeti munkák igen gyakran elhanyagoltak. André Bendjebbar és Jean-Louis Reynaud a francia huszárok 19. századi történetét bemutató tanulmányai erre a területre is kiterjednek. Közismert tény, hogy a huszárok feltűnő, egzotikusnak ható uniformisuk révén igen nagy vonzerőt gyakoroltak a szebbik nemre is. Először kapunk számszerű adatokat házassági szokásaikról. A forradalom idejéig közhuszárok és altisztek csak igen nehezen kaphattak engedélyt a házasságkötésre. Pedig a nehéz anyagi helyzetben lévő magyar emigránsok számára ez lehetőséget nyújtott a francia földön való megtelepedéshez. Nemhiába nevezi André Corvisier egyik korábbi művében a házasságot a katonai élet egyik legfontosabb stabilizáló faktorának.⁴ Az engedély nélküli házasságot egészen a nagy francia forradalom idejéig, az 1793. március 8-i dekrétum kihirdetéséig, szigorúan büntették.

A könyv segítségével tanúi lehetünk a huszárok fontosabb hadjáratainak Európában és Afrikában egyaránt. Ugyanakkor arról is olvashatunk, hogy nemcsak katonai feladatokat láttak el, hanem igen jelentős részt vállaltak rendkívüli események, katasztrófák elhárításából is. Például az 1720-as marseille-i pestisjárvány idején részt vettek a provence-i egészségügy kordon létrehozásában.⁵ Hasonlóan fontos szerepet játszottak az 1850. április 16-án Angers-ban leszakadt *Basse-Chaine*-hid áldozatainak kimentése során.

A lovas huszárok katonai szerepe a 20. századra már jóval csekélyebb, mint korábban. Az első világháború során bizonyossá válik, hogy a szablyás lovas huszár és az automata géppuska egyenlőtlen

párharcából csak az utóbbi kerülhet ki győztesen. Az 5. huszárezred beauséjour-i gyilkos lovasrohama 1915. szeptember 25-én volt az utolsó hagyományos haditett. A modern háborúk során a huszárok a lóról motorkerékpárra, páncélozott kételtű harcjárműre vagy repülőgépre szálltak. Megfigyelhetjük a könyv Allain Bernede és Raymond Boissau által írt érdekes fejezeteit olvasva, hogyan lesz a lovas huszárokból a 20. század során motorizált felderítő vagy ejtőernyős deszantos. Legutóbb az 1991-es Öböl-háború idején volt jelentős a szerepük. Itteni bevetésük is mutatja, hogy napjaink francia katonai elitjét képviselik. A technika változik, a huszárvirtus marad... A fejezetekből az is kiderül, hogyan ápolják az alapító magyarok emlékét: két huszárezred, az első és a harmadik, a nevében is őrzi az ezredalapító Bercsényi László és Esterházy Bálint László emlékezetét. 1968-ban, Bercsényi László halálának 190. évfordulójára, az összes akkor létező francia huszárezred összegyűlt Luzancyban, ahol a marsallt annak idején eltemették.⁶

Anyagi hagyatékuk nem kevésbé érdekes. A magyar lovasok számos újítást vezettek be a lószerszámok, az öltözet és a fegyverzet terén. Ezek jó részét már a honfoglaló magyarok régészeti hagyatékában is fellelhetjük. Sajátos ornamentikájú egyenruhájuk valóságos divatot teremtett a francia hadsereg más fegyvernemein belül is. Mindemellett még a francia nyelvet is gazdagították néhány kifejezeten magyaros hangzású szóval, mint például *le dolman* (dolmány), *la soutache* (sujtás), *le shako* (csákó) stb... A szablya használatának elterjedése szintén az ő nevékhöz fűződik. A lószerszámok és különösen az ún. magyar típusú nyereg bevezetésével is számos új elemmel fejlesztették a francia lovasságot. A lovakat díszítő elemek egy külön tanulmányt is megérdemelnének. Az egyik szerző, Georges Nabéra-Sartoulet, különösen sokat foglalkozik egy tipikus félhold alakú lószerszámdíszszel. Véleménye szerint ez török eredetű kabbalisztikus tárgy.

Számos érdemének elismerése mellett

meg kell jegyeznünk, hogy néhány olyan pontatlanság és tévedés is becsúszott a műbe, amely mellett hiba volna szó nélkül elmenni. Sajnos a *huszár* szó etimológiáját, minden valószínűség szerint tévesen, a „kuruc” szóból vezették le. Altalában a történeti művekben a magyar „húsz” tőszámnévet tekintik az alapszónak, a nyelvészeti munkák a szó szerbhorvát eredete mellett foglalnak állást.⁷ Igen bántja még a magyar olvasó szemét az a francia köztudatban még mindig élő tévhit, miszerint mi, magyarok szlávok lennénk. Sajnálatos módon ez a könyv sem tesz kivételt ebben a tekintetben. Továbbá anakronisztikusnak hat, hogy a 18. századi huszárok eredetét a Trianon utáni Közép-Európa térképpel mutatják be a szerzők. Az utódállamok szerinti csoportosítás azért is zavaró – különösen a laikus francia olvasó számára – mivel a könyv kinyomtatása óta ismét radikális határmódosításokra került sor a régióban. Igazán kár, hogy a munka elkészítésébe nem vontak be magyar szakembereket is. Pedig Zachar József már hosszú évek óta foglalkozik a franciaországi magyar huszárok történetével, és franciául is publikált.⁸ Benda Kálmán és Köpeczi Béla közreműködésével szintén minden bizonnyal teljesebb lett volna a franciaországi huszárok tablója.

Tóth Ferenc

Jegyzetek

1. Kiemelendő közülük: Choppin, H.: *Les Hussards, Les vieux régiments 1692–1792*. Nancy, 1898.; Barraud, Y.: *Les Hussards*. Lausanne, 1988.; Boulin, M.: *A la hussarde dans l'armée française 1743–1915*. Tarbes, 1982.; Général Boissau: *Les hussards, un phénomène européen*. *Revue Historique des Armées* 1993/4. (a továbbiakban: Boissau)
2. Bodin, J. – Cart-Tanneur, Ph.: *Hussards parachutistes*. Tarbes, 1988. Lásd Zachar József magyar nyelvű ismertetését: *Hadtörténeti Közlemények*, 1989. 118–119.
3. Lásd magyarul: Aires, Ph.: *Gyermek, család, halál*. Budapest, 1987.
4. Corvisier, André: *L'armée française de la fin du XVIIIe siècle au ministère de Choiseul, Le Soldat*. Paris, 1964. 759.
5. A marseille-i pestisről lásd: Gaffarel, P.: *La peste de 1720 à Marseille et en France, d'après des documents inédits*. Paris, 1911.; Rebuffat, F.: *Marseille, ville morte*. Marseille, 1968.; Zachar József: *Franciaország magyar marsallja Bercsényi László*. Budapest, 1987. 92–95.
6. Zachar József: *Idegen hadakban*. Budapest, 1984. 463.
7. Funcken, L. F.: *Historische Uniformen II*. München, 1976. 30.; Benkő L. (főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II*. Budapest, 1970. 174.; Boissau. 15.
8. A szerző egyik legismertebb francia nyelvű tanulmánya: Zachar J.: *Les hussards hongrois du roi de France 1692–1789*. In: *Le soldat, la stratégie, la mort*. Mélanges Corvisier, Paris. 1989. 207–219.